

Львівський державний університет
внутрішніх справ

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ У КРИЗОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Збірник тез
VI Всеукраїнської
науково-практичної конференції

22 жовтня 2021 року

Львів

УДК 159.942.5;159.98.+316.613.5

П 86

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Інституту управління, психології та безпеки
(протокол від 14 вересня 2021 року № 2)

Укладач

В. С. Бліхар,

доктор філософських наук, професор,
директор Інституту управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ

Психічне здоров'я особистості у кризовому суспіль-
стві : збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-
практичної конференції (22 жовтня 2021 року) / уклад.
В. С. Бліхар. Львів : Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2021. 348 с.

Збірник містить тези доповідей та повідомлень мате-
ріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві»,
яка відбудеться 22 жовтня 2021 року у Львівському держав-
ному університеті внутрішніх справ.

У публікаціях українських учених та молодих науков-
ців розкрито актуальні проблеми психічного здоров'я осо-
бистості сьогодення, а також задіяння й реалізації інновацій-
них методів та технологій щодо його збереження у кризовому
суспільстві.

Опубліковано в авторській редакції.

УДК 159.942.5;159.98.+316.613.5

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2021

Г. В. Католик,
доктор психологічних наук, професор
кафедри практичної психології
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ДИТЯЧОЇ
ПСИХОТЕРАПІЇ У ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ ТА УКРАЇНІ**
(Доповідь на Євроконгресі «Схід та Захід: чи можемо ми
знайти шляхи до порозуміння?», Відень 2009 р.)

Згадаємо, як це виглядало 13 років тому, коли Україна ще не зазнала революції гідності, АТО, пандемії COVID-19. Згадую доповідь на Європейському конгресі «Схід та Захід: чи можемо ми знайти шляхи до порозуміння?». Наводжу текст частини доповіді, виголошеної у Зигмунд Фройд університеті у Відні у 2009 році, де були присутні представники усіх країн Східної та Західної Європи. Між ними велись дебати, суперечки, діалоги...

Високий динамізм соціально-технократичного розвитку сучасного суспільства, удосконалення інформаційних технологій, науково-технічні досягнення поряд з підвищенням якості життя обумовлюють зростання рівня психоемоційної напруги, ускладнення структури поведінки особистості, і, в остаточному підсумку, висувають жорсткі вимоги до інтегративної діяльності всіх процесів психічної сфери в цілому.

Кардинального перегляду ролі і місця психотерапії в сучасному світі вимагають специфічні системоутворюючі фактори:

1. Психогенії і фактори невротизації.
2. Зміни структури захворюваності.
3. Ригідність професійних доктрин і організаційних форм надання психологічної, психотерапевтичної та медичної допомоги населенню.
4. Розвиток уявлень про психосоматичні і соматопсихічні кореляти.
5. «Внутрішні» тенденції розвитку самої психотерапії.
6. Ресоціалізація хворих, як кінцева мета лікувального процесу.

Психогенії і фактори невротизації населення України в тому числі і дітей та молоді мають ряд специфічних особливостей:

- соціально-політична нестабільність суспільства;

- економічна й ідеологічна нестабільність суспільства;
- втрата населенням старих орієнтирів і відсутність нових;
- орієнтація на релігійно-містичні, окультні і паранаукові системи;

- зростання кількості техногенних і природних катастроф.

Зміни структури захворюваності відбуваються за наступними напрямками:

- розвиток психогенно-невротичних захворювань;
- поширення психосоматичних захворювань;
- більш ранні і злоякісні деб'юти ендогенних психозів;
- виникнення масових порушень психіки і поведінки релігійно-містичного й окультного змісту у вигляді пасивно-захисних і агресивно-деструктивних форм.

Структура зміни психологічних дефіцитів свідчить, що в Україні в останні роки відзначається значний ріст психогенних за походженням, соматизованих, психосоматичних і нейросоматичних захворювань із хронічним перебігом, межових станів. Ці захворювання, незалежно від генезу, характеризуються розгорнутим психоемоційним симптомокомплексом з відповідними неврологічними, вегетативними і соматичними корелятами, що найчастіше приводить до їх необґрунтованої курації неврологами чи інтерністами. У їх формуванні істотну роль мають також тенденції рішення особистісних проблем шляхом «заглиблення в хворобу».

Певну питому вагу має також формування у частини населення настанов на хворобу дитини як варіант «соціальної моди», коли престижним є наявність хронічних захворювань і постійного дорогого лікування в тому числі і психотерапевтичного. Все вище згадане стосується в першу чергу дитячо-підліткової категорії пацієнтів, які є первинними носіями колективного несвідомого та віддзеркалюють тенденції суспільства в цілому. За 8 років розвитку дитячої психотерапії на Україні, яка переборола, як вважають пренатальні психологи, базові пренатальні конфлікти і довела свою спроможність на життя, маємо достатнє розгалуження різного роду навчальних проєктів та служб психотерапевтичної допомоги, які, на жаль, ще не скрізь є достатньо досконалыми. Лише в Українській Спілці Психотерапевтів у рамках секції дитячо-юнацької психотерапії налічується два проєкти глибинно-орієнтованої дитячої психотерапії (у м. Львові та м. Одесі), один проєкт з поведінкової психотерапії у м. Києві

та один проект з пренатально-орієнтованої психотерапії у Львові. Також існують окремі семінари з дитячої психотерапії у різних напрямках дорослої психотерапії. Розробляється пропедевтичний навчальний проект з дитячої психотерапії для нефаківців – вчителів, лікарів, вихователів тощо. У Львові створено Міський центр дитячої психотерапії та сімейного консультування, центри по роботі з аутичними дітьми, дітьми з вродженими вадами розвитку, а також приватні консультативні центри. Кожен рік проводяться науково-практичні конференції регіонального та міжнародного рівнів, супервізійні семінари. На відміну від європейських держав серед різного роду пацієнтів з типовими розладами виокремлюється специфічна категорія пацієнтів, з якою напевне рідко зустрічаються наші колеги в Європі – це сироти та соціальні сироти, особливою категорією з яких є діти трудових емігрантів. Власне з цією категорією зараз зустрічаємось ми, а завтра зустрінеється Західна Європа.

Європа як образ конкурента, що переміг у боротьбі за батьківську любов!

Приблизно так виглядає інтерналізований образ Європи у дітей, чиї батьки знаходяться на заробітках. За різними підрахунками таких заробітчач від 4,5 до 7 млн. і лише 4–5% з них не мають дітей. Приблизно половина наших пацієнтів – це діти трудових емігрантів. Вже 12 років роботи з такими дітьми дають змогу говорити про цілий ряд лонгітюдних досліджень та досліджень методом поперечних зрізів. З якими ж типами фруструючих переживань зустрічаємось ми сьогодні, а світ зустрінеється завтра?

Лонгітюдне дослідження проводиться у психотерапевтичній групі для підлітків та молоді, яку ведуть дитячі аналітичні психотерапевти Галина Католик та Зіновій Онишко.

В цієї вікової категорії пацієнтів фрустрований теперішній досвід накладається на маніфестуючий життєвий досвід, який у наш час є здебільшого гостро травматичним. Ця накладка обов'язково впливає на процес формування ідентичності, що у свою чергу впливає як на сьогоденну поведінку, рівень адаптації, глибину та якість емоційних переживань, особливості сепарації тощо, та вносять корективи у майбутнє молоді людини.

Розглянемо лише декілька фруструючих моментів, і те як вони впливають на виникнення внутрішньопсихологічних конфліктів у молоді людини, які у свою чергу впливають на її особистісні та поведінкові деформації.

*Рис. 1. Підлітково-юнацька група, 2005 р.
(з архіву секції дитячо-юнацької психотерапії УСП)*

1. У дівчат, які залишаються з мамою, а батько їде на заробітки, виникає як правило почуття провини перед батьком і одночасно почуття образи на нього:

(цитати з висловлювань)

«Я була поганою донькою і він від нас поїхав».

«Він змушений заробляти на мене, цього б не сталося якби мене не було».

«Я ображена на нього, бо він мене покинув»...

Часто у дівчат з'являється ідеалізація великого Батька, стосунки з яким не можуть розвиватись у емоційно здоровому напрямку, завдяки якому дівчина-підліток або юнка готується до пошуку життєвого партнера та до сепарації. Часто такі дівчатка гальмуються у психоемоційному розвитку, залишаючись інфантильними (у них з'являється неусвідомлене бажання не вирости, «...залишатись такими, якими востаннє бачив їх тато»).

(цитати з висловлювань)

«Бо такою він мене любив і пам'ятає. А якщо я виросту він мене не впізнає і не буде любити».

Відтак формується неадекватний образ Я, а звідси і проблеми дезадаптації.

Рис. 2. Простір і час у формуванні концепції Я (модель Г. Католик)

2. У випадку, коли у дівчини від'їжджає мама – дівчинка «замінює» батькові дружину (формується латентні інцестуозні тенденції). Відбувається інверсія ролей. У цьому випадку дівчина відчуває себе набагато старшою за свій біологічний вік, до мами не усвідомлено ставиться як до власної доньки. На психотерапевтичному сеансі ми часто чуємо як такі дівчата стосовно мами вживають епітети як до власної дитини (*мусінька, малесенька, вона спатоньки хоче, рученьки натомила ...*). Одна юнка на психотерапевтичному карнавалі відчула себе 40-річною жінкою і надзвичайно добре почувала себе у цій ролі.

У подібних випадках часто у дівчат виникають невротичні розлади, інколи розлади психотичного реєстру. Вони не витримують психологічного навантаження. Виникає також конфлікт із образом Я та із сприйманням цих дівчат у оточенні однолітків.

3. У випадку, коли відсутніми є обоє батьків, для дівчат характерними є часті, безладні і ранні статеві стосунки як гетеро-, так і гомосексуального плану. Причиною цього є пошук замітника батька та випробовування «ролі» жінки при неможливості ідентифікування з матір'ю, яка покинула.

У юнаків ми спостерігаємо назагал теж найбільш характерні три форми компенсації вищезгаданої фрустрації:

1. прискорене дорослішання та мозаїчна поведінка (то старе то мале),
2. девіантна поведінка,
3. інфантилізм,
4. психічні та психосоматичні розлади.

У будь-якому випадку і у дівчат і у хлопців при від'їзді батьків змінюються стосунки і ролі як у сім'ї, так і між членами цілої родини трудових емігрантів.

В епіцентрі цих змін завжди є ДИТИНА (незважаючи на її вік). І у цьому випадку психотерапевт є компенсаторною персоною, здатною частково ніби замінити підліткові відсутню батьківську ланку і таким чином вирівняти ситуацію, допомагаючи сформувавши адекватний Я-образ.

Зазначимо, що на відміну від розлучених сімей, сім'ї трудових емігрантів часто зберігають зовнішню оболонку сім'ї та перекладають відповідальність за існуючу ситуацію на дітей, обґрунтовуючи власну відсутність «зароблянням грошей на майбутнє своїх дітей». Така батьківська позиція не дозволяє дитині адекватно відпрацювати образу і агресію та утримує її у почутті провини.

Тепер уявімо, що дитина у якої «Європа забрала Батьків», і до якої у неї складається амбівалентне відношення (з однієї сторони на рівні свідомості позитивний образ, що формується на всіх рівнях соціалізації та всіма її засобами, ще й додамо наявність архетипної ідентичності з Австро-угорською імперією, яка принаймі у Галичині носить позитивний відтінок та ресурсні фантазії, з другої сторони – несвідомо – є джерелом і причиною почуття покинутості, нікчемності, знецінення та втрати батьківської любові)...

Виникає питання: Як буде відпрацьовуватись ця амбівалентність у майбутньому, коли ці діти стануть частиною об'єднаної Європи?

І ще трохи про результати наукових досліджень...

На кафедрі психології ЛНУ ім.І.Франка в результаті проведеної нами наукової роботи було досліджено внутрішньо-психологічні конфлікти дітей (підлітків 11–15 років) трудових емігрантів, прослідковано, як ці конфлікти проявляються, а також намічено можливі шляхи допомоги цим дітям. Отримані результати були наступними:

1. Діти трудових емігрантів проявляють більше соціально-спрямованої агресії ніж діти, батьки яких живуть з ними у повноцінних сім'ях.

2. Самооцінка дітей трудових емігрантів є неадекватною.
3. Діти трудових емігрантів вважають себе покинутими чи непотрібними.
4. Діти трудових емігрантів сприймають свою сім'ю спотворено.

Можемо спроектувати це на майбутнє!!!!

Список використаних джерел

1. Католик Г. В Групи професійної та особистісної взаємодопомоги як оперативна форма набуття адаптаційних навиків. «Ступенева освіта»: тези конференції Львів, ЛНУ, 2002. С.44–47.
2. Католик Г. В. Розвиток ихосексуальності та статевої ідентичності дівчини-підлітка *«Деадаптована дитина: напрямки психотерапевтичної та психокорекційної допомоги»*. Матер. обл. наук.-практ. конф. Львів, 2004. С. 17–20.
3. Католик Г. В. Особливості психокорекції адаптаційних розладів студентської молоді. *Психологічні студії ЛНУ*: зб. наук. праць. 2004. Т. 1. С. 43–51.
4. Католик Г. В. Особливості психокорекції адаптаційних розладів студентської молоді. *Психологічні студії Льв. Університету*: зб. наук. праць, в.1 т, Львів: Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. С. 43–51.
5. Католик Г. В. Відзеркалення суспільних трансформацій у динаміці юнацької психотерапевтичної груп. *Психол. студії ЛНУ ім. Івана Франка*. Львів, 2005.
6. Католик Г. В. Відзеркалення суспільних трансформацій у динаміці юнацької психотерапевтичної групи. *Соціогуманітарні проблеми людини*. Львів, 2006.
7. Католик Г. В. Особливості психосоматичних розладів у дітей, що зазнали кривдженя. Скривджена дитина. *Науково-методичний збірник*. Львів, 2005. С.28–32.
8. Католик Г. В. Групи професійної та особистісної взаємодопомоги, як оперативна форма набуття адаптаційних навиків (з досвіду роботи із студентськими психо-корекційними групами). Скривджена дитина. *Науково-методичний збірник*. Львів, 2005. С. 32–45.
9. Католик Г. В. Дитяча та юнацька психотерапія: теорія та практика: монографія; за заг. ред. Г. В. Католик. Львів: Астролябія, 2009. 216 с.
10. Католик Г. В. Ефективність інтрапсихічної та інтерперсональної роботи у юнацькій психо-терапевтичній групі. *Дитяча та юнацька психотерапія: теорія і практика*: колективна монографія; за заг. ред. Г. В. Католик. Львів, Астролябіум, 2009. С. 10–44.
11. Католик Г. В. Особливості віддеркалення суспільних трансформацій в динаміці юнацької психотерапевтичної групи. *«Дитяча та юнацька психотерапія: теорія і практика*: колективна монографія; за заг. ред. Г. В. Католик. Львів, Астролябіум, 2009. С. 44–56.

12. Католик Г. В. Психологія формування професійної Я-концепції практичного психолога : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 405 с.

13. Католик Г. В. Дитяча та юнацька психотерапія: теорія та практика в сучасних наукових дослідженнях : монографія; за заг. ред. Г. В. Католик. Львів : Астролябія, 2012. 312 с.

14. Католик Г. В. Концепція Я дитячого практичного психолога : монографія. Львів : Галицька видавнича спілка, 2020. 311 с.

15. Михайлов Б. В., Табачников С. І., Марута Н. О., Кришталь В. В., Сердюк О. І. Стратегічні шляхи розвитку психотерапії та медичної психології в Україні. *Українській медичний альманах*. 2004. Т. 7, № 4. С. 99–102.

З. Я. Ковальчук,

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри теоретичної психології
Інституту управління, психології та безпеки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

СОЦІАЛЬНІ ОЧІКУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ВИМІРАХ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Цінність життя, його якість, автономність, задоволеність мають вагомe значення для кожної людини. Саме ці та інші характеристики лежать в основі такого поняття як «психологічне благополуччя». Особливого значення це набуло в останній час, в період світової пандемії COVID-19, і дуже гостро стоїть перед такою верствою населення як молодь. Ті очікування, які покладаються світовою спільнотою на юнацтво, будуть визначати наше майбутнє, адже безпосередньо саме від них залежатиме конструювання нашого «завтрашнього дня».

Психологічне благополуччя стало предметом активного вивчення таких зарубіжних науковців як Н. Бредберна, Е. Десі, Ф. Дінера, К. Ріфф, М. Селігмана, Т. Тейлора й ін., та українських вчених Н. Волинець, І. Габа, О. Гуляєва, Н. Каргіна, Ю. Кашлюк та ін.

До кола дослідників, які вивчали та досліджували феномен «соціальних очікувань» відносимо Д. Грибова, І. Гояна, Т. Єрескову, О. Єршову, В. Крисько, О. Коновалову, О. Мазурик, А. Нечаєва, І. Поповича та ін.

Проблема очікувань молоді в залежності від рівня психологічного благополуччя вимагає більш поглибленого наукового аналізування, висвітлення та узагальнення. Актуальність вирішення окресленої проблематики, недостатнє розроблення